

ELS EFECTES DE LA CRISI A BALEARS (XIV)

LA CRISI MANTÉ LA DESIGUALTAT REAL DE LES DONES ILLENQUES

El número 17 de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** el dediquem a fer una aproximació a la situació socioeconòmica de les dones a les Illes Balears durant l'any 2012. Ho fem coincidint amb la commemoració del 8 de març, el dia internacional de la dona. Des de fa poc més d'un segle aquesta data serveix per fer un homenatge al moviment en favor dels drets de les dones i, al mateix temps, té un important contingut reivindicatiu i de denuncia de tot allò que encara queda per assolir arreu del món. És, endemés, una data en la que és habitual fer balanç dels avanços i retrocessos en la fita irrenunciable de la igualtat real entre dones i homes.

La Fundació Gadeso ja va dedicar-hi l'any passat el número 7 de **TEMES SOCIOECONÒMICS** i en aquella ocasió afirmàvem que "malgrat la crisi, hi ha valors i objectius de civilització irrenunciables. Acabar d'arrel amb la discriminació de la meitat de la població és una d'aquestes fites a les que no podem renunciar". Un any després ho hem de reiterar.

La vocació de flaix d'aquesta publicació és manté en aquest número. Reiterem que amb **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** no pretenem fer un estudi a fons del tema que tractam, sinó únicament posar a l'abast dels lectors i lectores unes dades comentades d'allò que, de forma subjectiva, consideram més rellevant i, si s'escau, realitzar alguna proposta. No obstant en aquest número 17 hi trobareu pinzellades de informació demogràfica, i sobre mercat laboral, cohesió social, conciliació de la vida personal i laboral o la participació política de les dones.

Una vegada més l'equip de la Fundació Gadeso ens donam per satisfets si hem aconseguit que el contingut sigui del vostre interès haguem proporcionat elements per a el debat de la ciutadania sobre la situació de la dona.

1.- Introducció

La Directora Executiva d' ONU Dones, Michelle Bachelet, en el seu Missatge per al Dia Internacional de la Dona de 2013 afirma “ ... *sento indignació perquè dones i nenes segueixen sofrint alts índexs de discriminació, violència i exclusió. Se les culpa sistemàticament, se'ls fa sentir vergonya per la violència que es comet contra elles, i, amb massa freqüència, busquen justícia sense aconseguir-la*”. Poden semblar unes paraules que no es corresponen amb la situació de les dones de les Illes Balears però això no és del tot cert: Convivim amb la violència de gènere; amb els “treballs” no desitjats, com ara, la prostitució; amb el treball a les llars no remunerat, invisibilitzat socialment i no comptabilitzat al PIB; amb una relacions laborals, en la practica, desiguals. Aquestes situacions, entre d' altres, són les que apropen la nostra realitat amb allò que denuncia Michelle Bachelet. La igualtat no és un valor relatiu. O som iguals o no ho som, aquesta és la qüestió.

Val a dir que de l' anàlisi de les dades que veurem a les pàgines següents, hom pot concloure que les dones no són més perjudicades que els homes per la crisi i les retallades de serveis públic bàsics. Però, al partir d'una situació de desigualtat, pateixen en major mesura els efectes d'aquestes polítiques. El que volem dir es, a tall de exemple, que, si abans de la crisi el treball a temps parcial no desitjat ja estava molt feminitzat, les reformes laborals que l' incentiven tenen major repercussió entre la població assalariada femenina que no pas entre la masculina. De la mateixa manera, les retallades en serveis socials, sanitat, atenció a les persones en situació dependència o educació tenen efectes més importants sobre les dones perquè la societat les obliga a desenvolupar i conciliar un doble rol en l' àmbit públic - privat.

En aquest sentit val a dir que són molts els autors i, encara més les autores, que defineixen com “regal econòmic” que les dones fan als homes el fet que elles dediquin moltes més hores diàries al treball que ells (al combinar el treball dins i fora a de la llar) la qual cosa fa que la presència femenina a l' àmbit públic sigui més difícil ja que, en paraules de Lina Gálvez Muñoz i Juan Torres López: “*La intensidad y discriminación con que las mujeres asumen este trabajo en mayor medida que los hombres depende en última instancia del predominio de valores patriarcales que establecen una división del trabajo discriminatoria que confina a las mujeres a las tareas domésticas y al servicio de los demás miembros del hogar y que, a su vez, frenan el establecimiento de normas coactivas que garanticen la igualdad*” (“Desiguales. Mujeres y hombres en la crisis financiera”, pàg. 120).

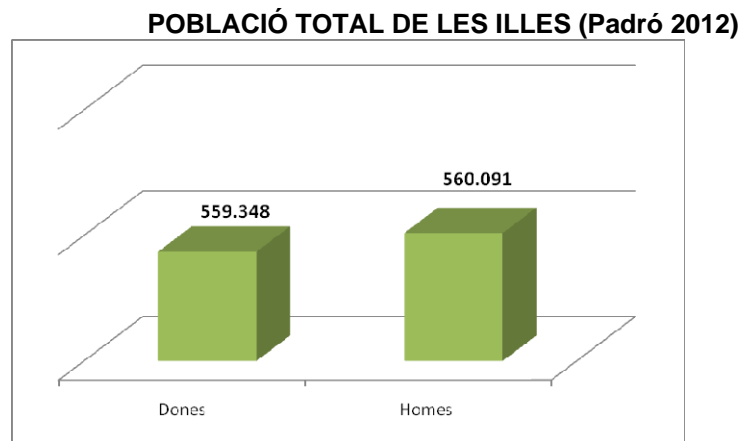
Aquesta és la realitat social a la qual s'ha de fer front amb polítiques públiques d'igualtat entre dones i homes. A aquestes alçades de l'actual crisi, sembla imprescindible integrar de debò la dimensió de la igualtat de gènere a les polítiques per a sortir-ne. En cas contrari, a més de avançar cap a una societat dual des d' una perspectiva social, correm el perill d'ampliar la bretxa de gènere en tots el àmbits de la vida pública i privada.

2.- Les xifres més rellevants

- ✓ La població de les Illes Balears està formada per gairebé un 50% de dones i un 50% d'homes.
- ✓ Entre la població amb un nivell educatiu màxim d'estudis primaris predominen lleugerament els homes. Mentre entre la població que ha finalitzat la seva trajectòria educativa amb estudis superiors hi ha més dones.
- ✓ Les dones representen el 45,9% de la població activa.
- ✓ La taxa d'atur femení és gairebé un 2% superior a la masculina.
- ✓ L'atur registrat femení és un 4,4% inferior al masculí.
- ✓ Les dones representen el 43,3% de la població ocupada de Balears.
- ✓ El percentatge de temporalitat femenina (51%) és lleugerament major que el masculí (49%). Però el 76% de la població assalariada a temps parcial són dones.
- ✓ El salari anual mitjà de les dones il·lenques és un 17,16% inferior al del homes. (dada de 2010, la darrera disponible).
- ✓ Tot i que durant l'any 2012, la majoria de persones en atur de llarga durada són homes (56%), el percentatge de dones en aquesta situació puja, en el darrer any, un 2%, mentre que el d'homes baixa.
- ✓ Les dones tenen una major taxa de risc de pobresa o d'exclusió social.
- ✓ Només un 1,36% dels homes han gaudit del permís de maternitat.
- ✓ El 92% de les persones sol·licitants d'excedències per cura de familiars són dones.
- ✓ Al Parlament de les Illes Balears i en els Plens dels Consell Insulars hi ha una representació paritària per gènere, gairebé òptima en tots els casos.

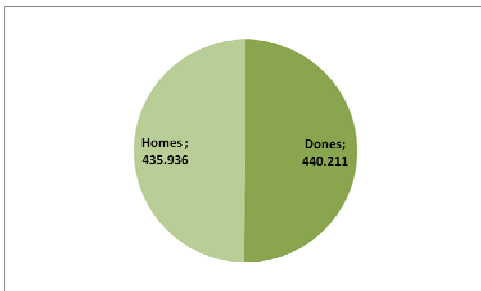
3.- Les dades de població

Segons les dades del Padró 2012, la població de les Illes Balears és, tal com es pot comprovar a la gràfica següent, gairebé una població distribuïda al 50% per sexe. És a dir, és absolutament cert que les dones són la meitat de la població.

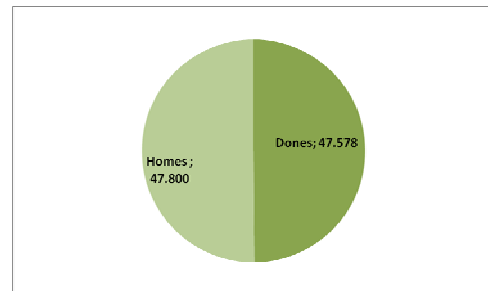

Aquesta situació d'equilibri poblacional és molt similar a cadascuna de les illes. De fet, a Mallorca i Menorca és pot parlat d'equilibri perfecte mentre que a les Pitiüses hi ha un percentatge lleugerament superior d' homes (un 52%).

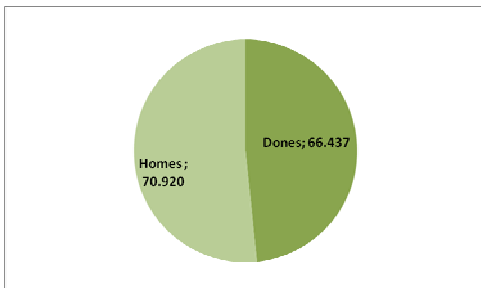
Mallorca

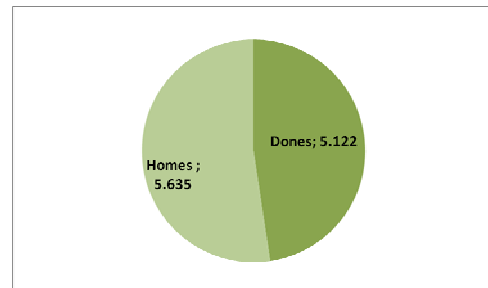
Menorca

Eivissa

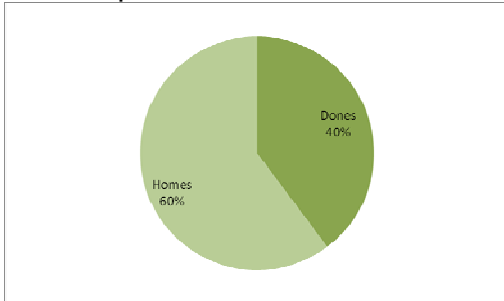

Formentera

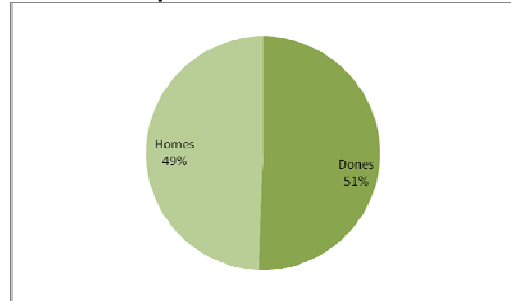
Una dada cabdal en matèria d'igualtat és el nivell d'estudis de la població. Les gràfiques següents ens informen que entre les persones amb estudis primaris predominen lleugerament els homes, mentre que entre les persones amb estudis superiors hi ha un lleuger predomini de dones.

Estudis primaris

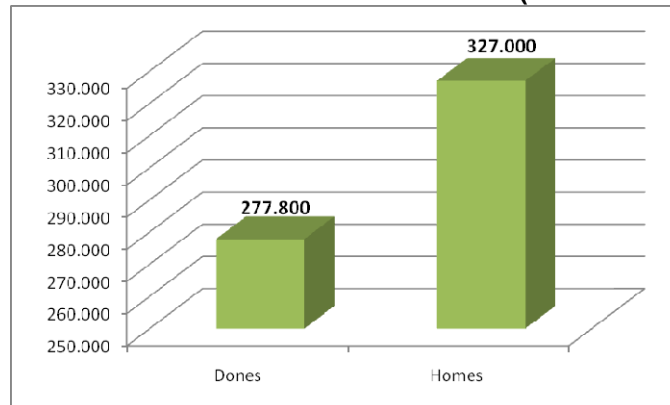
Font: EPA-INE (Mitjana 2011)

Estudis superiors

L'equilibri en la distribució per sexe de la població general, anteriorment esmentat, no es trasllada a la població activa. Les dones representen el 45,9% del conjunt de persones de 16 o més anys que treballen o estan disponibles per fer-ho.

POBLACIÓ ACTIVA TOTAL DE LES ILLES (EPA-INE 2012)

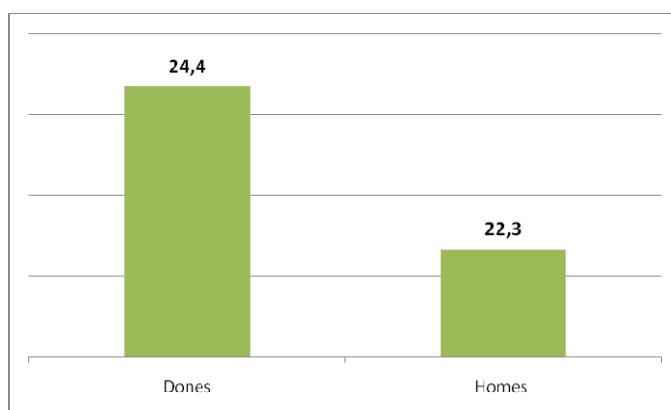

4.- El mercat laboral

A la introducció ja hem fet menció a la importància que la presència femenina en el mercat laboral té per avançar envers una societat igualitària, i a les condicions actuals del mercat de treball.

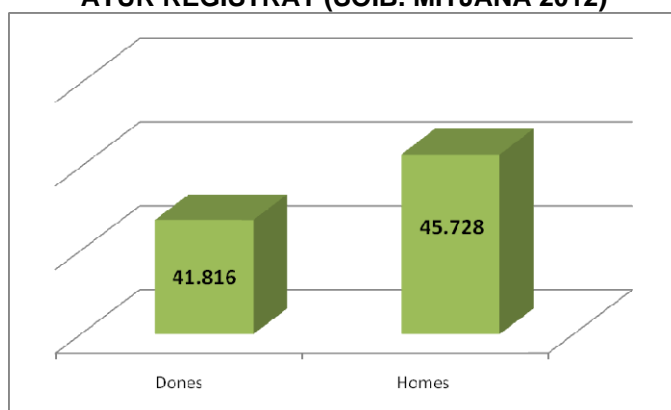
El primer que s'ha de dir és que la taxa d'atur femení (població aturada, dividida per població activa) és gairebé dos punts superior a la masculina.

TAXA DE POBLACIÓ ATURADA (EPA-INE. Mitjana 2012)

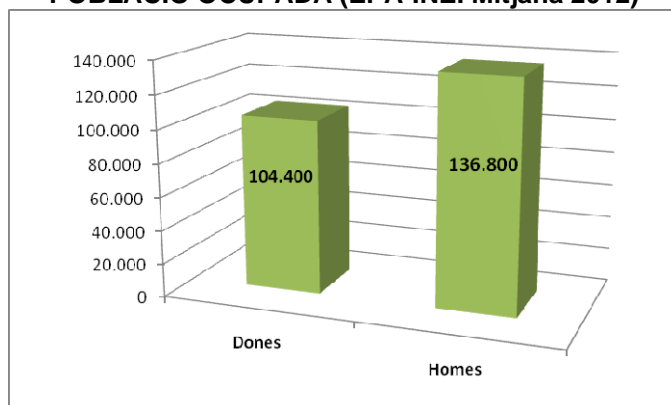
Mentre que el percentatge de dones en atur registrat és un 4,4% inferior al d'homes.

ATUR REGISTRAT (SOIB. MITJANA 2012)

La dada de menor atur femení registrat no és *per se* una bona dada en comparació a l'atur masculí. Cal associar-la amb la major taxa d'atur de les dones i, fonamentalment, amb el menor pes femení (un 43,3%) sobre el total de la població ocupada (la que té treball). És a dir, probablement les dones tenen més dificultats per reunir tots el requisits per registrar-se com aturades (vegeu **Claus per entendre el mercat laboral N° 2**)¹.

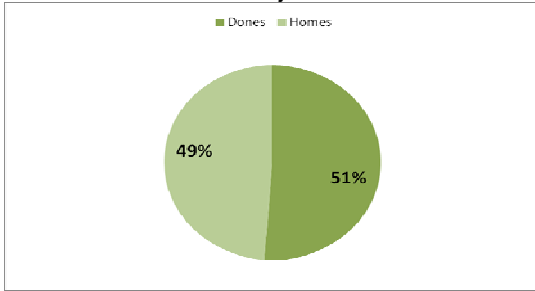
POBLACIÓ OCUPADA (EPA-INE. Mitjana 2012)

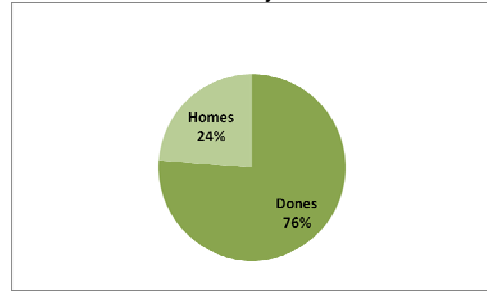
¹ http://www.gadeso.org/sesiones/gadeso/web/mytable_claves/ca_2.pdf

Tant o més important que les xifres quantitatives ho són les que fan referència a la qualitat de les relacions laborals. En aquest sentit s'ha de posar èmfasi en que, malgrat la menor presència de dones entre el total de població assalariada, el percentatge de temporalitat és lleugerament major entre les dones que entre els homes. I una dada clau: Més d'una de cada quatre persones que treballen a temps parcial (majoritàriament no desitjat) és una dona.

POBLACIÓ ASSALARIADA AMB CONTRACTE TEMPORAL EPA-INE. Mitjana 2012

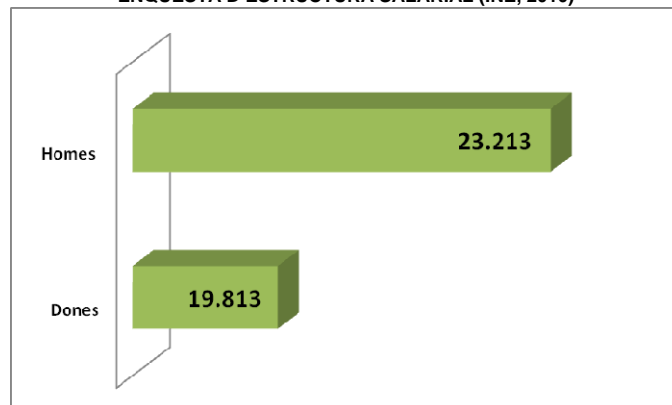

POBLACIÓ ASSALARIADA AMB CONTRACTE A TEMPS PARCIAL EPA-INE. Mitjana 2012

Tot i que la darrera dada disponible correspon a l'any 2010, no podem deixar d'apuntar que el salari anual mitjà de les dones il·lenques és un 17,16% inferior al dels homes. Una dada que ens dona pistes del camí que queda per recorre per fer realitat la igualtat ocupacional per gènere a tots els sectors productius i a totes les categories professionals, i alhora fer real que el treball de igual valor tingui igual retribució.

SALARI ANUAL MITJÀ A BALEARS 2010 EN EUROS
ENQUESTA D'ESTRUCTURA SALARIAL (INE, 2010)

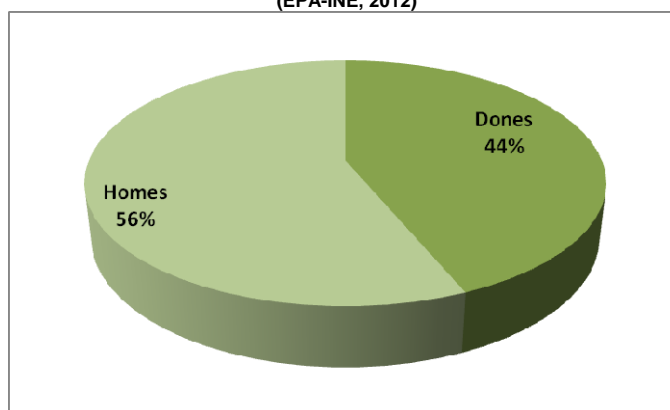

5.- Una desigual cohesió social

A la Fundació Gadeso hem dedicat els darrers números de **TEMES SOCIOECONÒMICS** a analitzar el procés de descohesió social en el que està immersa bona part de la població illenca i a com el deteriorament del mercat laboral influeix en aquest procés (Vegeu especialment els números 13, 14 i 16 d'aquesta publicació).

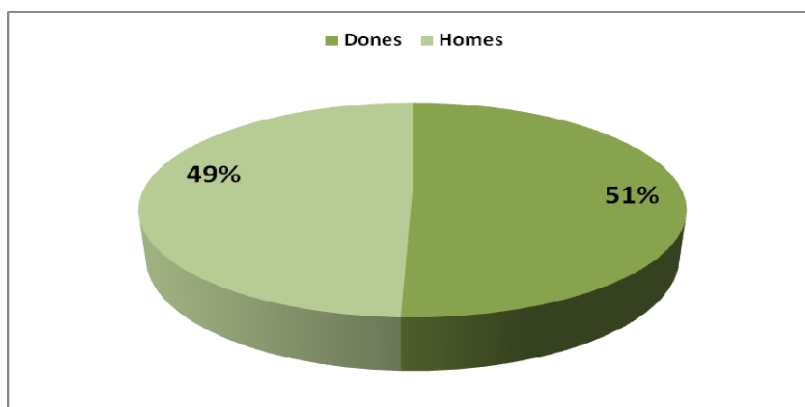
Un dels fenòmens que ha provocat la crisi, i que afecta decisivament a la descohesió social, és l'atur de llarga durada. Tal com es pot observar a la següent gràfica, els homes són majoritaris entre la població amb més d'un any en atur. Aquesta situació, que és coherent amb la incidència de l'atur durant els primers anys de la crisi en sectors molt masculinitzants (construcció i empreses auxiliars), està canviant. A l'any 2012 el percentatge d'atur femení de llarga durada ha pujat un 2%, mentre que ha baixat entre els homes.

% MITJÀ DE LA POBLACIÓ ATURADA DE LLARGA DURADA
(EPA-INE, 2012)

Una altra dada clau a la que és la que fa referència és la taxa de risc de pobresa o exclusió social. Entre la població en aquesta situació predominen lleugerament les dones, encara que per un escàs 1%.

% DE LA POBLACIÓ EN RISC DE POBRESA O EXCLUSIÓ SOCIAL
(ESTRATÈGIA EUROPA 2020, ECV-INE, 2012)

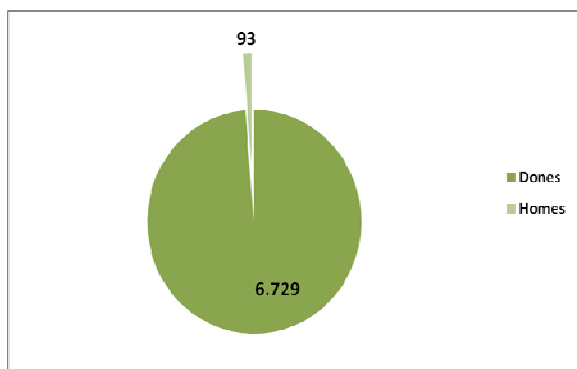

6.- La conciliació de la vida personal i laboral és cosa de dones

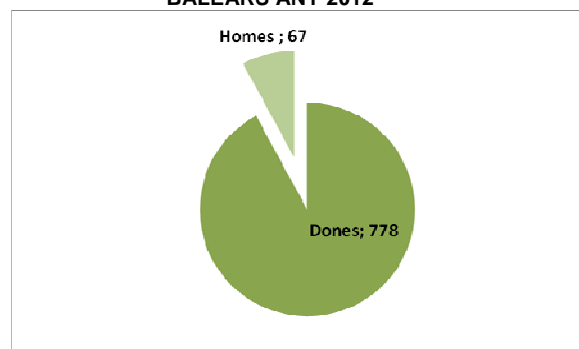
En aquest àmbit és aclaparadora l'absència de progrés. Ans al contrari, les dificultats econòmiques i la major precarietat del mercat laboral evidencien una menor participació dels homes en la co – responsabilitat amb les tasques de la unitat familiar. A tall de exemple observem, a les gràfiques següents, que la participació masculina en els permisos laborals per a la cura del nen recent nats (prestacions de maternitat de la Seguretat Social a les que, amb unes determinades condicions, hi té dret tant el pare com la mare) és d'un 1,36%, i que en més d'un 92 % dels casos quan es sol·licita una excedència per cura de familiars són les dones les que ho fan.

PRESTACIONS MATERNITAT
BALEARS ANY 2012

Font: Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social

EXCEDÈNCIES PER CURA DE FAMILIARS
BALEARS ANY 2012

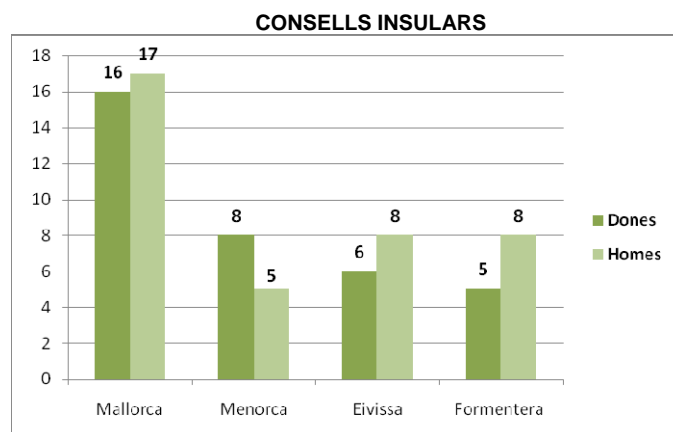
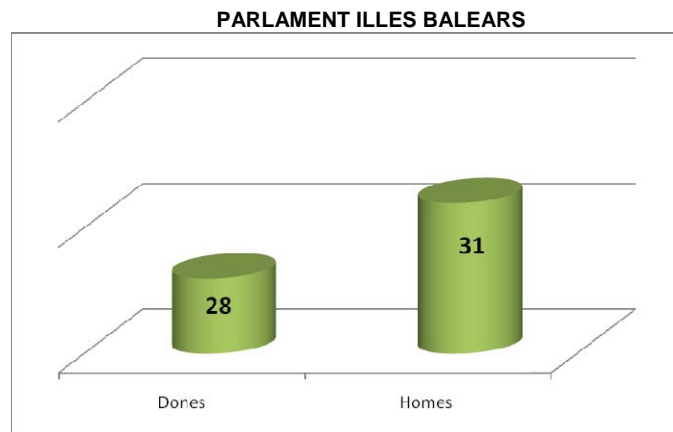

Font: Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social

7.- La presencia de dones a les institucions

A les institucions autonòmiques de representació política, es a dir, al Parlament i als Plens dels Consell Insulars s'observa una situació de paritat gairebé òptima . S'ha de dir, no obstant que, excepte en el Ple del Consell de Menorca, per tot hi ha un major número d'homes.

És evident que la normativa electoral a l'àmbit de els Illes Balears, que obliga a presentar unes llistes electorals amb presència paritària de dones i homes, dona aquest bon resultat de presència de dones a les institucions electes. La llei ha esdevingut clau perquè, a tenor del que passa amb la composició dels executius (el cas del Govern autonòmic il·lenc totalment masculí és paradigmàtic), sense la norma segur que l'escenari seria radicalment diferent. Sembla, idò, que les quotes donen bon resultat.

8.- Conclusions i propostes de la Fundació Gadeso

⇒ La crisi ha frenat el dificultós camí cap a la igualtat real entre dones i homes a tots els àmbits de la vida. Les dades corroboren que, sense una intervenció decidida de les administracions públiques, la bretxa entre dones i homes tendeix a agreujar-se.

⇒ La experiència demostra que les polítiques actives d'igualtat, com ara la llei electoral de Balears que estableix quotes, donen bons resultats.

⇒ Les retallades de serveis públics, tot i afectar al conjunt de la població, afecten més a les dones i, especialment, a les de edat avançada. Algunes decisions polítiques, com ara la manca d'impuls a les escoles públiques, estan dificultant la conciliació de la vida personal i professional i, en la pràctica, esdevenen en una dificultat per a la incorporació de les dones a la activitat econòmica, laboral i social.

⇒ Des de la Fundació Gadeso opinam que:

- La situació del mercat laboral de les Illes Balears i la taxa balear de risc de pobresa és suficientment greu. Per això reiterem que és urgent la concreció d'un Pla d'Ocupació de les Illes Balears (POIB) amb la suficient dotació pressupostària com per a implementar un conjunt de Politiques Actives d'Ocupació (PAO), ajustades a la realitat del nostre mercat de treball. Aquest POIB hauria d'incloure accions dirigides específicament a millorar l'ocupabilitat de les dones i a impulsar els Plans d'Igualtat a les empreses.
- Igualment hem de reiterar la proposta de Pacte contra la pobresa i la exclusió social. A aquest pacte s'hi ha d'incorporar una perspectiva de gènere per abordar correctament les especificitats del risc de pobresa femenina.
- En ambdós casos –POIB i Pacte contra la pobresa- i en general, la situació de crisi i el perill real d'aprofundiment en les desigualtats de les dones, aconsella una major presència i activitat de l' Institut Balear de la Dona (IBD).

L'OPINIÓ DELS EXPERTS

Victoria Ferrer Pérez

Professora UIB

Membre del Grup d'Estudis de Gènere

¿Todo sigue igual?

La actual situación de crisis ha tenido y está teniendo múltiples repercusiones, tanto en las grandes cifras sociales y económicas, como en la vida cotidiana de las personas. Entre ellas, cabe reflexionar sobre cuáles están siendo estas repercusiones en lo que se refiere a la situación social de hombres y mujeres.

La reflexión sobre los datos que se presentan en el **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO 17** señala algunos cambios en esta situación, pero también muestra cómo algunas inercias, lejos de cambiar, parecen profundizar la brecha de género preexistente.

Por lo que se refiere al ámbito laboral, como viene siendo habitual, aunque la tasa de actividad femenina se mantiene en Baleares más de 10 puntos por debajo de la masculina, sigue siendo sensiblemente superior a la de la población general de mujeres españolas. Es decir, las mujeres en Baleares participamos activamente en el mercado de trabajo en mayor medida, con respecto a otras mujeres de nuestro entorno. Esta participación es particularmente importante (e incluso supera a la de los varones) entre las mujeres con estudios superiores. Por tanto, podemos decir que las mujeres en Baleares y, muy especialmente, aquellas que desarrollan una carrera profesional, constituyen parte importante de la población activa.

Las cifras de paro y temporalidad nos abren la puerta a otra realidad: *a grosso modo*, y sin entrar a valorar las diferencias por sectores económicos (que son, como es fácil de imaginar, muchas, con una importante segregación horizontal y con una gran concentración de mujeres en el sector servicios), podemos concluir que la crisis ha universalizado los malos datos laborales. El paro femenino (en general y de larga duración) se ha incrementado en relación a los años previos a la crisis, pero el paro masculino ha aumentado de modo aún más notable, de modo que las tasas de paro femenina y masculina se han acercado hasta casi igualarse.

Donde sigue habiendo importantes diferencias, con un saldo negativo para las mujeres, es en lo que tiene que ver con el trabajo a tiempo parcial y la brecha salarial.

Las mujeres que trabajan a tiempo parcial triplican a los hombres que lo hacen. Partiendo de la base de que la mayoría de personas que trabajan a tiempo parcial no lo hacen por elección si no porque no tienen otra opción (por no hablar de aquellas personas que constan como trabajadoras a tiempo parcial sin serlo), esta circunstancia tiene múltiples repercusiones negativas, tanto a corto plazo (menos ingresos, menos posibilidades de desarrollo de la carrera profesional), como a largo plazo (menos cotizaciones a la seguridad social, menor cuantía de las

pensiones,...). En definitiva, este reparto del trabajo a tiempo parcial incrementa en mayor medida el riesgo de empobrecimiento presente y futuro de las mujeres.

En cuanto a la brecha salarial, los datos disponible señalan que sigue persistiendo una diferencia entre lo que hombres y mujeres cobran por igual trabajo, distancia que en Baleares se situaría como promedio en torno a un 15%. Si bien esta diferencia no es en nuestra Comunidad Autónoma tan importante como pueda serlo en otras zonas del estado español, es recurrente y, lo que es más importante, no parece tener visos de cerrarse en un futuro inmediato. Se añade pues un nuevo factor de riesgo para el empobrecimiento presente (a menor salario, menor disponibilidad económica) y futuro de las mujeres (a menor salario, menos cotización y menores prestaciones en caso de desempleo o jubilación).

Otro ámbito donde las cosas no muestran signos de mejora es el de la conciliación entre la vida personal y familiar. El reparto de las tareas domésticas y del cuidado de personas dependientes y, lo que es aún más importante, el reparto de la responsabilidad de dichas tareas (o co-responsabilidad) siguen siendo asignaturas pendiente en nuestra sociedad. Las diferentes encuestas sobre usos del tiempo y los datos sobre prestaciones por maternidad o sobre excedencias para el cuidado de familiares siguen indicando que las tareas de intendencia y el cuidado siguen estando básicamente en manos de las mujeres y que la co-responsabilidad está aún muy lejos de ser una realidad.

En este sentido, no hay que olvidar que algunos de los intentos destinados a facilitar el cuidado y a compensar a quienes se dedican a él, como la ley de dependencia, han quedado totalmente desactivados por la vía de la falta de financiación. Es particularmente sangrante el caso de aquellas personas (especialmente mujeres) que, tras muchos esfuerzos para lograr ser reconocidas como cuidadoras, han dejado de percibir las correspondientes ayudas, y aún lo es mucho más el de aquellas personas que han llegado a abandonar proyectos profesionales confiando en que percibirían dichas ayudas y luego se han encontrado sin una cosa y sin la otra.

Por su parte, la ley para la igualdad efectiva entre mujeres y hombres está también siendo flagrantemente incumplida en muchos de sus extremos. Así, entre otras cosas, esta ley determina toda una serie de casos en que las empresas tienen la obligación de negociar planes de igualdad. Estos planes han de contemplar medidas para alcanzar la igualdad real entre trabajadores y trabajadoras: para revertir la segregación horizontal y vertical, para cerrar la brecha salarial, o para lograr la conciliación entre la vida personal, familiar y laboral de los trabajadores y trabajadoras, entre otras.

Durante la pasada legislatura se pusieron en marcha en Baleares medidas (y una Dirección General responsable de ello) para impulsar los planes de igualdad en las empresas. Estas actuaciones tenían como objetivo lograr que el mayor número posible de empresas (las obligadas a ello por ley, pero también aquellas que no tenían obligación legal) implementaran planes de este tipo. Igualmente, la Dirección Insular de Igualdad del Consell de Mallorca impulsó un plan de igualdad para el propio Consell y puso en marcha una línea de ayudas para que los ayuntamientos desarrollaran e implementaran sus propios planes y desde el Govern se dieron los

primeros pasos (con la elaboración del diagnóstico) para implementar planes de este tipo para los/as trabajadores/as dependientes del Govern y de algunos públicos.

Todas estas medidas impulsoras así como los organismos responsables de ellas (Direcció General de RSC, Direcció Insular d'Igualtat) fueron inmediatamente desactivadas con la llegada del PP al Consolat. Y, aunque el Govern aprobó en julio de 2012 un plan de igualdad, desde su aprobación y publicación en el BOIB, la ciudadanía no ha tenido noticia alguna en relación a su implementación o a las medidas adoptadas.

En definitiva, la situación actual y, especialmente, la situación económica y del mercado de trabajo no es positiva para nadie, ni para los hombres ni para las mujeres. En estos momentos, la mayor preocupación está, por una parte, en los puestos de trabajo que se destruyen cada día sin visos de recuperación y que engrosan las listas del paro y los dramas humanos que de esta situación se derivan y, por otra, en los derechos que trabajadores y trabajadoras estamos perdiendo con las sucesivas reformas laborales. Ciertamente, son importantes motivos de preocupación.

Pero, más allá de lo inmediato, y mirando a medio y largo plazo, aún vislumbramos nuevos motivos de preocupación: si con la crisis se están destruyendo las redes de asistencia social y sanitaria que se habían ido construyendo, si la población tiene cada vez más edad y necesita en mayor medida de esas redes, y si las mujeres seguimos llevando el peso de la responsabilidad del cuidado sin que se active ningún mecanismo para su redistribución, ¿Cuál es el futuro que nos espera? En épocas pasadas y en circunstancias más o menos similares se instó a las mujeres abandonar el mercado laboral y a regresar al hogar para asumir el papel de cuidadoras. Con ello se cumplía el doble objetivo de liberar espacios laborales para que los hombres los ocuparan y de cubrir las tareas de cuidado a bajo coste.

Algunos de nuestros gobernantes (con apelaciones a la mujer-mujer o al papel central de la maternidad en la vida de las mujeres) parecen querer evocar esos tiempos pasados.

Parece pues que ha llegado el momento de plantarse y de recordarles que una sociedad en la que reine la igualdad de oportunidades entre hombres y mujeres no es negociable... Y que, si recortar esa igualdad es lo que intentan, nos tendrán en frente sin dudarlos (como ya nos tienen por otros motivos).